

- Opazili smo povezavo med imenovalnikom na samostalniški zvezi na mestu osebka in ujemanjem med osebkom in glagolom. Pogovarjali smo se tudi o drugih sklonih in lastnostih samostalniških zvez, ki imajo te sklone. Vendar, kaj sklon sploh je?

O sklonu

- Sklon se zdi nujna sestavina samostalniških zvez. Brez sklona bi bile samostalniške in pridevniške zveze na nek način neizgovorljive – bile bi brez končnic. Predlagana je bila univerzalija, ki pravi, da mora imeti vsak samostalnik (pa tudi pridevnik) sklon:
 - o **Sklonsko sito: *[fonetična vsebina] brez sklona**

Sklone ločimo na strukturne in inherentne. Strukturni skloni naj bi bili tisti, ki so podeljeni v točno določeni skladijski poziciji. V prejšnjem poglavju smo videli, da je tak sklon očitno imenovalnik, saj je obstoj imenovalnika tesno povezan z možnostjo navezovanja, kar pa smo razložili ravno s položajem v skladijski zgradbi.

- Imenovalnik dobi samostalniška zveza v določilu časovne zveze (TP)

Trdili bomo, da je strukturni sklon tudi tožilnik. Oba strukturna sklonata imata marsikaj skupnega. Ena skupna lastnost je, da ju števniki (5 in več) preglasi: *I-pet hiš*, *R-petih hiš*, *D-petim hišam*, *T-pet hiš*, *M-pri petih hišah*, *O-s petimi hišami*.

- Tožilnik (podeli ga vrhnja sestavina glagolske zveze)

- Pogledali bomo tri ločene pojave, ki vsi kažejo na isto stvar, da je vrhnja projekcija glagolske zveze odgovorna za vršilca in da je prisotnost vršilca v stavku tesno povezana z obstojem tožilniškega predmeta.
- To povezavo opisuje tudi **Burzijeva generalizacija** (Burzio, Luigi. 1986. *Italian Syntax: A Government-Binding Approach*. Dordrecht: Reidel.):

Samo glagoli z zunanjim argumentom (vršilcem) lahko podelijo tožilniški sklon

- o To je zelo močna generalizacija, ki načeloma velja za vse jezike. Opisuje skupino izpeljanih in neizpeljanih stavkov oz. glagolov, ki ob sebi nimajo tožilniškega predmeta.

1. Primer takšnih (neizpeljanih) glagolov so t.i. netožilniški glagoli:

- (1) *Peter se je valil po hribu.*
- (2) *Janez je došel.*
- (3) *Peter je padel.*

2. Nobeden od osebkov v zgornjih stavkih ni vršilec in noben teh stavkov nima možnosti dodajanja tožilniškega predmeta:

- (4) *Peter se je valil po hribu (*kanto).*
- (5) *Janez je došel (*železniško postajo).*
- (6) *Peter je padel (*knjigo).*

Netožilniški glagoli so neprehodni, podobno kot so neprehodni tudi negativni glagoli, vendar pa je med njimi velika razlika. Netožilniški glagoli nimajo VRŠILCA zato je prejemnik udeleženske vloge prizadetega »promoviran« na mesto osebka, kjer prejme imenovalniški sklon. Neergativni (ali pravi neprehodni) glagoli pa imajo VRŠILCA, vendar ne podelijo udeleženske vloge PRIZADETEGA. Primer takšnih glagolov so 'teči', 'plesati', 'spati', 'smejati se' itd. Ti glagoli dopuščajo le tako imenovane sorodne predmete (po angleško 'cognate objects'). To je samostalniške zveze, ki so sorodni glagolu oz. spadajo v isto družino besed (besedotvorno in pomensko)

(7) *Marko spi spanje pravičnega.*

- a. **Marko spi jabolko/ posteljo/ ...*

- (8) *Peter teče Kraški tek/ maraton/ ...*
 - b. **Peter teče Triglav/ avtocesto/ ...*
- (9) *Petra pleše ples/tango/ valček/ ...*
 - c. **Petra pleše dvorano/ festival/ ...*

Te glagole lahko primerjamo s tistimi v (7-9). Tudi če bi njim dodajali sorodne predmete, bi bili še vedno neslovnični:

- (10) **Peter je umrl junaško smrt.*
- (11) **Peter je padel grozen padec.*
- (12) **Janez je došel cilj.*

- **Trpniška premena** (pasivna transformacija) - (Premi/direktni predmet = tožilniški predmet)
 - o Iz tožilniškega predmeta (prejemnika udeleženske vloge PRIZADETO naredimo imenovalniški osebek. Kot posledica transformacije VRŠILEC ni več osebek stavka in postane neobvezna sestavina.
- (13) *Peter išče Uršo Plut.*
 - (14) *Urša Plut se išče (s strani Petra).*
 - (15) *Urša Plut je iskana (s strani Petra).*

V slovenščini, pa tudi nekaterih drugih slovanskih jezikih, se Burzijeve generalizacija rahlo podre oziroma je treba k njej verjetno dodati še kako dopolnilo, ali pa je treba določene stavke analizirati drugače, kot se zdi glede na njihovo površinsko zgradbo.

V slovenščini imamo namreč več opcij trpniških transformacij. Lahko z običajno trpniško transformacijo naredimo običajen pasiven stavek s samostalniško zvezo v imenovalniku, ki ima udeležensko vlogo prizadetega, (18)

- (16) *Išče se Urša Plut.*

Druga možnost je narediti neosebni stavek, kjer samostalniško zvezo z udeležensko vlogo prizadetega ohrani tožilniški sklon. Stavek je neoseben – saj ni vršilca. To ni običajen primer, kjer je vršilec neizražen, saj v tak stavek ne moremo dodati imenovalniškega vršilca.

- (17) *Išče se Uršo Plut.*
- (18) **Črt se išče Uršo Plut*

- Te potencialno problematične primere bomo zaenkrat pustili ob strani
 - o Iz Burzieve generalizacije pa lahko zaključimo, da je očitno podeljevalec tožilniškega sklona enak podeljevalcu udeleženske vloge vršilca.
 - o To je v sodobni skladnji obče sprejeto. Ta projekcija se imenuje maloglagolska projekcija, označevali jo bomo z vP. Nahaja se tik nad glagolsko zvezo VP.

Potrdilo obstoja te projekcije predstavljajo tako imenovani **vzročniški morfemi**. Glagolski morfem, ki uvede v stavek vršilca – spremeni vezljivostne lastnosti glagolu in v stavek uvede vršilca. Vzročniški morfem pozna tudi slovenščina, precej pogost pa je v drugih jezikih (pozna ga npr. japonsščina, armenščina, malagaščina ...). V primeru (21) imamo netožilniški glagol *porumeneti*, ki pomeni nekaj podobnega kot »postati rumen«. Z malo drugačno morfologijo dobimo glagol *rumeniti*, ki pomeni »povzročiti, da nekdo postane rumen«.

- (19) *Roža je porumenela.*
- (20) *Peter je porumenil rožo.*

Glagolu iz (21) je bil dodan morfem (oz. je bil en morfem spremenjen), ki je omogočil dodajanje novega argumenta, ki je prejel udeležensko vlogo vršilca. Če so glagolski morfemi

jedra stavčnih projekcij, podobno kot smo rekli, da je tudi jedro časovne projekcije glagolski morfem, ki nam pove, v katerem času se dogaja stavek, je tudi vzročniški morfem jedro vP. Podoben vzročniški morfem je opazen tudi v

- (21) Drevo je debelelo. vs. Peter je odebelil steno.
- (22) Slika je potemnela. vs. Peter je potemnil sobo.
- (23) Nebo je počrnelo. vs. Nekdo je očrnil Janeza.